

SALIH TRAKO

BITLISIJEV OPIS BALKANSKOG POLUOSTRVA

Premda je Balkansko poluostrvo bilo odavno poznato i istočnim narodima ipak o njemu imamo relativno kasne vijesti u istorijskim i geografskim spisima njihovih pisaca¹. Prvi istočni pisac koji donosi vijesti o ovom poluostrvu jeste *Muslim al-Ġarmī* koji je kao ratni zarobljenik boravio u ovim krajevima sredinom IX stoljeća. Njegovo historiografsko djelo o sjevernim Turcima u kome spominje i Balkan nije se sačuvalo, ali je poslužilo kao izvor historiografima *Ibn Hurdādbihu*² i *Ibn al-Faḡīhu*³ s kraja IX odnosno iz prve polovine X stoljeća. Oni u svojim djelima spominju na osnovu spomenutog Ġarmījeva djela tri vizantijske teme na Balkanu i to: Taflu, Trakiju i Makedoniju i njima susjedne slavenske pokrajine (*Bilādu-t-Taḡālibe*) na zapadu od Makedonije, te zemlju Bugara zapadno od Trakije i sjeverno od Makedonije. Ġarmījevo djelo je poslužilo kao izvor i historiografu *Mas'ūdiju* koji u svojim djelima *at-Tanbīh* i *Aḥbāruz-zamān* navodi, pored spomenutih tema, još Peloponez i kršćanske pokrajine Bugara i Slavena koje leže zapadno od »*Duge brane*«. Mas'ūdī spominje i rijeku Dunav za koju kaže da je široka oko tri milje i da na njenim obalama živi jedan slavenski narod pod imenom Malava (ملو) = Morava)⁴.

¹ Opširnije o prvim spomenima Balkana u djelima orijentalnih pisaca vid. u *Islam Ansiklopedisi*, II, 283—285, s. v. *Balkan*.

² Ibn Hurdādbih Ebu-l-Qāsim 'Ubeydullāh b. 'Abdullah, iranski geograf s kraja IX i početka X stoljeća (umro 300/912—3). Napisao je djelo pod naslovom *Kitābu-l-mesālik we-l-memālak* koje predstavlja važan izvor za istorijsku geografiju i koje je korišteno od kasnijih geografa Ibn Faḡīha, Ibn Ḥawqala, Muqaddesija i Ġeyhānija. O djelu i piscu više vid. u *Islam Ansiklopedisi*, V, 755.

³ Aḥmed b. Muḥammed b. Ishāq b. el-Faḡīh el-Hemedānī, arapski

geograf s kraja IX i početka X vijeka (umro 289/902). Napisao je veliko geografsko djelo od 1000 listova pod naslovom *Kitābu-l-buldān* ili *Kitābu aḥbāri-l-buldān*. Jedan nepotpun rukopisni primjerak ovog djela nalazi se u biblioteci Rawża u Mešhedu. Na ovo njegovo djelo napisao je kompendijom neki 'Ali b. Ḥasan Šayzerī 413/1002. g. čiji rukopisni primjerak se nalazi u 'Aṭīf-efendi kütübhanesi u Istanbulu pod brojem 1718. Vid. *Islam ansiklopedisi*, V, 853.

⁴ Mes'ūdī Ebu-l-Ḥasan 'Ali b. el-Ḥuseyn je arapski historiograf i geograf iz X vijeka. Roden je u Bagdadu. Proputovao je mnoge zemlje

Jedan anonimni pisac ostavio je iza sebe djelo *Hudūdu'l-ālem*, preko koga saznajemo i za jevrejske istoriografe *Harūn b. Yaḥya-a* i *Ibrahim b. Ja'qūb-a* koji su proputovali Evropu (prvi koncem IX, a drugi sredinom X-og stoljeća), i u svojim putopisima zabilježili neke podatke o Balkanskom poluostrvu. Ovom anonimusu je *Harūn b. Yaḥya*ovo djelo poslužilo kao izvor za *Hudūdu'l-ālem*. Prema njemu *Harūn b. Yaḥya* naziva ovo područje Bugarskim planinama, a Dunav rijekom Bugara. On spominje i pokrštene Slavene (*at-Ta-qālibatu'l-mutanassīrah*) koji priznaju vlast bugarskog kralja Borisa. Za Bugare veli da obitavaju u brdskim krajevima i da su primili hrišćanstvo kao i Slaveni.

Ibrāhim b. Ja'qūb Isrāīlī, slično kao *Harūn b. Yaḥyā* u svom putopisu spominje Bugarsku državu za koju kaže da se nalazi na čelu slavenskih zemalja koje se prostiru od Egejskog mora do njemačkih pokrajina. On kaže da je njihov vladar opsjedao Carigrad i da je tom prilikom primio hrišćanstvo. Zapadno od Bugara nalaze se slavenska plemena koja žive u visokim brdima preko kojih prolaze putovi strmenitim klišurama.

Arapski geografi *Istahri*⁵ i *Ibn Ḥawqal*⁶ u svojim djelima spominju ovo područje i kažu da na njemu žive Bugari koje nazivaju Velikim Bugarima, da ih ima mnoštvo i da su pod svoju vlast podvrgli susjedne vizantijske pokrajine. *Idrīsī*, arapski geograf iz XII stoljeća, također spominje zemlje podunavskih Bugara⁷.

Srednjeg i Dalekog Istoka. Umro u Fustatu 345/956. ili 346/957—8. godine. Napisao je veliku istoriju svijeta pod naslovom *Kitābu aḥbāri-z-zeman we men ebādehu-l-ḥidān mine-l-umemi-l-madiyeh we-l-eḡyāli-l-ḥāliyeh we-l-memāliki-d-dāṭireh* kao i djelo *Kitābu-t-tenbīh* koje je nestalo. Opširnije vid. u *Enzyklopaedie des Islam*, III, 464—465.

⁵ *El-Istahri* *Ebū Ishāq Ibrāhīm b. Muhammed el-Fārisī* je arapski geograf o čijem se životu ne zna ništa osim da je živio oko polovine X vijeka i da je napisao geografsko djelo pod nazivom *Mesāliku-l-memālik*. On je 340/951—2. tražio od *Ibn Ḥawqala* da ispravi neka mjesta u njegovu djelu, a zatim je, prema de Goeje-u, i sam *Ibn Ḥawqal* svoje djelo *El-mesālik we-l-memālik* napisao na osnovu *Istahrijeva* *Mesāliku-l-memālika*. Vid. *Islam Ansiklopedisi*, V, 1134.

⁶ *Ibn Ḥawqal Ebu-l-Qāsim* (*Muhammed*) je poznati arapski putopisac i geograf. Živio je u X vijeku, 943. g. napustio je Bagdad da bi upoznao zemlje i narode i da bi zaradio novaca te je proputovao sve tadanje islamske zemlje. Marljivo je studirao djela svojih prethodnika *Geyhānija*, *Ibn Ḥurdādbiha* i *Qudā-*

me. Godine 952. susreo se sa *Istahrijem* i na njegovo traženje ispravio neke geografske karte u njegovom djelu *Mesāliku-l-memālik*. Učestvovao je i u sastavljanju jednog geografskog atlasa od 21 karte koji je poznat pod nazivom *Islamski atlas*. Najzad, na osnovu spomenutog *Istahrijeva* djela napisao je svoje djelo *El-mesālik we-l-memālik* koje je dovršio 367/977. g. Ovo djelo je u Evropi više puta prevedeno i izdato. Vid. *Enzyklopaedie des Islam*, II, 407 ili *Islam Ansiklopedisi*, V, 747 i 1134.

⁷ *Idrīsī* *Ebū Abdullāh Muhamed b. Muhamed b. Abdullāh b. Idrīs el-Hammādi el-Ḥasenī* je rođen u Septi (danas Ceuta, gradić na Gibraltaru u Maroku) 493/1100., a umro 560/1166. godine. Studirao je u Kordovi, putovao po Evropi i borovao na dvoru normanskog vladara *Rodera II* u Palermu na Siciliji. Tu je napisao veliko geografsko djelo *Kitāb-i Ruder* ili *Nuzhetu-l-muštāq fi-ḥtirāqi-l-āfāq*, i napravio veliki srebreni globus dovršivši to malo prije *Roderove* smrti 548/1154. god. *Idrīsī* je napisao još jedno geografsko djelo i za vladara *Wilhelma I.* pod naslovom *Rawḍu-l-uns we nuzhetu-n-nefs* ili *Kitābu-l-memālik*. Vid. *Islam Ansiklopedisi*, V, 936—937.

Od kraja X stoljeća u djelima istočnih pisaca nalazimo sve češće i potpunije vijesti o balkanskim zemljama. To naročito vrijedi za period od mongolske najezde koja je dala povoda za mnoge opise njihovih osvajanja i pustošenja i njihovih međusobnih borbi za prevlast. Tako, na primjer, Rašiduddin Fazlallah u svom poznatom historiografskom djelu *Gāmi'u't-tawārih* govori o mongolskim pohodima na Balkan iz godine 1239. i 1241. kojom prilikom spominje Tisu i Dunav, zatim Demirkapiju i druga mjesta na Balkanu samo u turciziranom obliku. On govori i o borbama vođenim na Dunavu 1299. godine između hana Zlatne horde Toktaja i kipčaćog vladara Nogaja za podunavske posjede koje su Kipčaci bili zauzeli. Za Nogaja veli da se bio ulogorio sa 200.000 vojnika kod Demirkapije na Dunavu, da su njegovu vlast priznavali Srbi i Bugari i da se bio orodio s Bugarima oženivši sina kćerkom bugarskog vladara Tertera⁸. Prema egipatskom istoričaru Bajbarsu Nogaj je zarobljen i pogubljen u Trnovi, a njegovo područje zauzeo Toktajev sin Sakči koji se također smjestio u Demirkapiju⁹.

Arapski istoričar i geograf Ebu'l-fidā' (1273—1331) u svojim djelima *al-Muhtašar fī tārihi'l-bašar* i *Taqwimu'l-buldān* saopštava mnogo vijesti o Balkanu i balkanskim narodima; te vijesti je preuzeo od starijih autora. On Dunav naziva Velikim Dunavom (*Dunayūs al-kabīr*). Kaže da protiče kroz planine i da je veći od Eufrata i Tigrisa. U njegovom porječju žive nevjernički narodi Mađari i Srbi¹⁰.

⁸ Fazlallah Rešiduddin b. Imadud-dewle Ebu-l-ḥayr spada među najveće historiografe Perzije. Rođen je u Hemedanu oko 645/1247. Živio je u doba mongolskih vladara: U doba Abaqa-ḥāna (1265—1282) služio je kao liječnik, za Gazān ḥāna (1295—1304) on je dvorski historiograf koji u pratnji vladara 1303. godine putuje na ratni pohod u Siriju, a u doba Ulḡaytu-ḥāna (1304—1316) on je na vrhuncu svoje karijere. Zbog lažne optužbe da je svog ranijeg gospodara Ulḡaytu-ḥāna htio otrovati, bi pogubljen zajedno sa mladim sinom Ḥawāḡe Ibrāhimom 18. VII 1318. godine. Na zapovijed Gazān-ḥāna počeo je da piše veliko historiografsko djelo *Gāmi'u-t-tewārih* ili *Tārih-i gazāni* koje je nastavio za vladavine Ulḡaytu-ḥāna. Djelo važi kao istorijska enciklopedija a sadrži dvije knjige. U prvoj je obradena istorija turskih i mongolskih plemena, doba Ġingīz-ḥāna i njegovih prethodnika i potomaka do Gazān-ḥāna. Druga knjiga sadrži istoriju vjerovijesnika, starih perzijskih kraljeva, istoriju Muḥammeda i njegovih nasljednika do 1258. godine, istoriju perzijskih vladarskih dinastija te istoriju Ismailita, Turaka, Kineza, Jevreja, Franaka i Indijaca. Djelo je dovršeno

1310. godine. Vid. *Enzyklopaedie des Islam*, III, 1213—1214.

⁹ U *Islam Ansiklopedisi* (II, 285) se kaže da ovo iznosi istoričar Ruknuddin Baybars. Međutim, Baybars II Ruknuddin Čašnegir je bio sultan Egipta i Sirije s kraja XII i početka XIV vijeka. Biće da je ovo ime zamijenjeno za Baybars el-Manšūrī al-Ḥaḡā'ī koji je bio mamelučki vezir i historiograf na kraju XIII i početku XIV vijeka. Vid. *Islam Ansiklopedisi* II, 363—364.

¹⁰ Ebu-l-fidā' Ismā'īl b. Alī b. Muḥammed b. Umer b. Šāhānšāh b. Eyyūb Imāduddin el-Eyyūbi je arapski emir, historiograf i geograf s kraja XIII i početkom XIV vijeka. Rođen je u Damasku (Šam) 672/1273. god. Imao je dosta buran život. Učestvovao je u mnogim vojnama. Najzad je 720/1320. g. dospio u Egipat gdje je zbog svojih istorijskih i geografskih naučnih djela stekao ugled kod sultana i emira te dobio naslov emira i visok položaj u centralnoj državnoj upravi.

Najvažnija njegova djela su: *El-muhtašar fī tārihi-l-bešer*, velika istorija islama od stvaranja svijeta do 729/1329. godine, te geografsko djelo *Taqwimu-l-buldān* koje je do-

Sve do pojave osmanskih Turaka Balkansko poluostrvo bilo je poznato pod nazivom *Hemus*. Osmanski Turci su ga prvi nazvali imenom *Balkan*. Etimologija ove riječi izvodi se, s mnogo vjerovatnoće, iz perzijske riječi »bala hane« (koja u modernom perzijskom znači i »najgornja soba u kući« i »balkon«). U jeziku zapadnoturških plemena ova riječ znači brdovito i kamenito područje. Među Baškirdima riječ *balkan* se upotrebljava u značenju planina. Jedna planina pod tim nazivom postoji kod *Ačili köla* (Vid. *Islam Ansiklopedisi* II, 285).

Među najstarije turske pisce koji su proputovali i opisali Balkan spada i poznati turski historiograf XV stoljeća *İdris Bitlîsi*. Puno mu je ime *Hakımuddîn İdris ibn Husamuddîn*. Otac mu je pripadao derviškom redu šejha 'Umar Yasîra. Rodio se u mjestu Bidlisu blizu Vanskog jezera u istočnoj Anadoliji. Po tom mjestu dobio je i svoj nadimak. O datumu njegovog rođenja i ranoj mladosti nema podataka. Prvi put se javlja na dvoru dinastije Akkojunlu, u službi Jakub-bega (umro 896/1490—1. god.) sina Uzun-Hasanova¹¹. Godine 890/1485. uputio je jednu čestitku osmanskom sultanu Bajezidu II i time privukao na sebe pažnju ovog sultana. Nakon pada dinastije Akkojunlu 907/1501. godine koju je srušio šah *Ismâ'il*, osnivač dinastije *Şafevîja*, *Bitlisi* je prebjegao osmanskom sultanu *Bâjezîdu II*¹². Živeći na osmanskom dvoru aktivno je učestvovao u političkom životu. Pratio je sultana *Selima I* u pohodu protiv Perzije i na čelu kurdskih odreda porazio Perzijance, zauzeo *Mardin*, učestvovao u pregovorima o prisajedinjenju Urfe i *Mosula* Osmanskom carstvu i radio na učvršćivanju unutrašnjeg reda u osvojenim oblastima. Učestvovao je također u pohodu sultana *Selima I* protiv *Egipta*. U namjeri da pridobije sultana *Selima* za svoje mišljenje o tome kako da upravlja osvojenom zemljom održao je jedan briljantan govor u pohvalu sultanu. Prema navodu njegovog sina *Ebu'l-Fađla* umro je mjeseca *zulhidže* 926/12. XI—12. XII 1520., iste godine kad i *Se-*

vršio 721/1321. g. Oba djela su više puta u Evropi izdata.

O *Ebu'l-fidâ-u* i njegovim djelima v.še vid. *Enzyklopaedie des Islam*, I, 90—91 i *Islam Ansiklopedisi*, IV, 78.

¹¹ Akkojunlije su bili prvo jedno turkmensko emirsko (kneževsko) pleme u istočnoj Anadoliji. Kasnije je to postala jedna vladarska dinastija (*ulus*) koja je zasnivala i svoje carstvo. Najpoznatiji vladar te dinastije je *Uzun Hasan* (umro 6. I 1478) čiji je otac *Utmân Karayuluk*, prema mišljenju historičara *Ebû Bekr Tahranîje*, osnivač dinastije *Akkojunlu*. Vid. *Islam Ansiklopedisi*, I, 251 i 252.

¹² *Şafewije* su perzijska vladarska dinastija koja je u Perziji vladala od kraja XV vijeka do 1737. godine.

Osnivač ove dinastije je *Şah Ismâ'il Şafewî*, sin *Şeyh Hajdara*, a potomak šejha *Şafiyuddîn Ishâqa* iz šestog koljena, po kome je ova dinastija nazvana. On je svoju vlast u Perziji proširio i učvrstio poslije smrti svoga djeda po majci *Uzun Hasana*, vladara iz turkmenske dinastije *Akkoyunlu* (vladao od 845/1454—882/1478) i anarhije koja je tada nastala u Perziji. Godine 908/1502. *Ismâ'il* se proglasio šahom a iza tog su se redali njegovi uspjesi na ratnom i političkom polju. On je šiizam proglasio državnom religijom. Umro je 930/1524. godine i pokopan u *Ardebîllu*, prvobitnoj prijestonici ove dinastije gdje se nalaze i drugi grobovi njenih članova.

O šah *Ismâ'îlu* i dinastiji *Şafewija* opširnije vid. u *Enzyklopaedie des Islam*, II, 582 i IV, 58—59.

lim I. Pokopan je u Carigradu na Eyyubu u tzv. Idris köşkü pored mesdžida koji je podigla njegova žena Zeyneb-hātun¹³.

Bitlisi se proslavio svojim velikim istorijskim djelom *Hešt bihišt* (Osam rajskih bašta) na persijskom jeziku koje je napisao na poticaj sultana Bajezida II. To je opširna istorija Osmanske carevine za prvih osam sultana: od osnivača dinastije Osmana do kraja vladavine Bajeziida II (710/1310—918/1512)¹⁴.

Do sada se zna da je sačuvano sedam potpunih rukopisa ovoga djela i to u Bankipore-u, Upsali, Londonu, Oksfordu, Petrogradu, Carigradu i Zagrebu¹⁵. Osim toga postoji još šest nepotpunih primjermjaka.

Hešt bihišt je napisan u prozi (izuzev predgovora pojedinim poglavljima koji su u stihovima kitnjastim i razvučenim stilom, što je u ono doba predstavljalo književnu modu¹⁶. To je, valjda, i jedan od razloga što ovo djelo do sada nije izdato niti u cijelosti prevedeno.

Zagrebački rukopis je pohranjen u Hrvatskom Državnom arhivu u Zagrebu. On je potpun i odlično sačuvan. Ima 678 ispisanih listova¹⁷. Kako se iz naslova vidi djelo je podijeljeno na osam dijelova, a svaki dio (*bihišt*) posvećen je vladavini jednog osmanskog sultana. *Hešt bihišt* predstavlja veoma vrijedan istorijski izvor i kao takav mnogo je cijenjen i korišten u nauci. Pisan je na osnovu istorijskih djela koja su napisali Ğuvaynī¹⁸, Vassāf¹⁹, Mu'īnuddīn Yezdī²⁰

¹³ O Bitlisiju opširnije vid. F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, 45—46; *Enzyklopaedie des Islam*, I, 745; *Islam Ansiklopedisi*, V, 936.

¹⁴ Bitlisijev sin Ebu-l-faḍl Muhammed je nastavio očevo djelo i obradio doba sultana Selima I (918/1512—926/1520). On je svoj rad završio u ramazanu 974/marta 1567. godine. Vid. Franz Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig 1927, s. 95—97.

¹⁵ O zagrebačkom primjerku *Hešt bihišta* vid. Sulejman Bajraktarević, *Ottensfelsova orijentalistička zbirka* u zagrebačkom Državnom arhivu, *Zbornik Historijskog instituta Jugoslovenske akademije*, Vol. 2, Zagreb 1959, 55—119.

¹⁶ U *Enzyklopaedie des Islam* (I, 745) i *Islam Ansiklopedisi* (V, 936) stoji da je Bitlisijev *Hešt bihišt* pisan u stihovima i da broji 80.000 bejtova, što je svakako netačno.

¹⁷ Detaljan opis ovog rukopisa vid. Sulejman Bajraktarević, *n. m.* str. 102—105.

¹⁸ Alāuddīn Atā Melik b. Muhammed Ğuweynī (623/1226—681/1282—3) bio je visoki činovnik ilhanidski i ugledni pisac i istoriograf XIII vi-

jeka. Potiče iz ugledne porodice iz Azādwāra u okolini Ğuweyna u zapadnom dijelu Ğorāsāna koja je dala dosta sposobnih činovnika dinastiji Velikih Seldžuka a naročito dinastiji Harzimšahida. O dinastiji Harzimšahida više vid. *Islam Ansiklopedisi*, V, 265—296). Njegovo veliko historiografsko djelo *Tārīḥ-i ğihān gušāy* važi kao uzor nedostižnog stila i prvorazredan istorijski izvor. Sadrži tri dijela: 1. Istorija Mongola i njihovih osvajanja do događaja poslije smrti Gujuk-hāna. 2. Istorija dinastije Harzimšahida, i 3. Nastavak istorije Mongola do pobjede heretičke sekte Assasīna. Ğuweynī je umro 4. zulhidže 681/5. III 1283. u Miganu a pokopan je u Tebrizu. Prema tome Bitlisi je Ğuweynija mogao da kao izvor koristi samo za istoriju prvih dana sultana Osmana. Opširnije o djelu i autoru vid. *Enzyklopaedie des Islam*, I, 1115—1117; *Islam Ansiklopedisi*, III, 249—255.

¹⁹ Perzijski istoriograf Waṣṣāf živio je u početku XIV vijeka. Njegovo istorijsko djelo *Tārīḥ-i Waṣṣāf*, koje obuhvata razdoblje od 1257—1328. godine predstavlja nastavak Ğuweynijeovog djela *Tārīḥ-i ğihān gušāy* pa prema tome Bitlisiju je ovo djelo moglo da posluži kao izvor samo za istoriju Osmanovog i djelomično Orhanovog (1326—1360) doba.

i Šerefuddīn Yezdī²¹, kao i na osnovu autorovih doživljaja i zapažanja, jer je živeci u doba Bajezida II i Selima I bio učesnik i očevidac mnogih značajnih događaja.

Kako je naša nacionalna istorija dobrim dijelom usko vezana za istoriju osmanskih Turaka razumljivo je što ovo djelo privlači i naše interesovanje. U njemu su prikazani svi važniji istorijski događaji koji su se odigrali tokom XIV i XV stoljeća na našem tlu. Zato smo se odlučili da sukcesivno saopštimo u prevodu Bitlisijeve opise nekih značajnijih događaja koji se tiču naše istorije.

* * *

U drugom *Bihīštu* ovog djela koji govori o sultanu Orhanu, u izlaganju XIV (داستان چهاردهم), prije nego počne da opisuje osvajanja ovog hrabrog sina Osmanovog, autor daje kratak geografski opis Balkanskog poluostrva, odnosno tadanje Rumelije, područja na kom su se ta osvajanja zbivala. Opis je interesantan prije svega zbog vremena u kom je nastao kao i zbog toga što je autor, kako to sam ističe, pisao samo ono što je lično vidio i u što se uvjerio. On ga opisuje u grubim crtama bez detaljnih geografskih podataka; opisuje ga u prvom redu zbog toga da bi čitaocu bili jasniji istorijski događaji koji su bili predmet Bitlisijeva daljeg izlaganja. Zato smo i mi odlučili da najprije donesemo njegov opis Balkanskog poluostrva.

Izlaganje XIV

O [ORHANOVIM] PLANOVIMA ZA OSVAJANJE RUMELIJE; O PRELAZU ISLAMSKE VOJSKE PREKO SREDOZEMNOG MORA (*DERYĀY-I RUM*); O POČETKU ŠIRENJA ISLAMSKE VJERE TE O PRELAZU POBJEDONOSNE VOJSKE U LAĐAMA BEZ OPSKRBE RADI OSVAJANJA KRŠĆANSKIH ZEMALJA.

Sasvim je dobro poznato onima koji su putovali po unutrašnjosti zemlje i po naseljenim primorskim područjima; zatim iz knjiga o klimatima kao i iz knjiga koje služe za pouku, te poznavaoćima geodetske nauke kao i putnicima koji su vlastitom nogom prokrstarili kroz mnogobrojne i zanimljive predjele sljedeće:

Na obje strane naseljenog i kultiviranog svijeta postoje ljudska naselja koja leže na sjevernoj širini zemljine površine s jedne strane četvrtog klimata. Predjeli koji se nalaze u petom i šestom klimatu su jako naseljeni i izgrađeni. Nasuprot tih krajeva, neka područja četvrtog klimata, koja gravitiraju prema jugu, a leže nasuprot spomenuta dva klimata (petog i šestog), kao i područja trećeg i drugog

²⁰ O Muḥinuddīn Yezdīju koga Babiner spominje kao izvor kojim se Bitlīsī poslužio, nisam našao podataka.

²¹ Šerefuddīn Ali Yezdī perzijski istoričar i pjesnik (umro 858/1454)

napisao je 828/1424—5 istoriju Timūr-hāna pod naslovom *Zafer-nāme*. Bitlīsī je ovo djelo mogao da koristi kao izvor samo za period do 828/1424—5. godine tj. skoro do kraja vladavine sultana Mehmeda I (1413—1426).

klimata, protežu se prema ekvatoru do kraja naseljenog prostora. Božjom mudrošću i njegovom nevidljivom voljom mnogo uređenih gradova nalazi se u ta dva klimata. Svakom kraju uzvišeni bog je dao posebne osobenosti: boje, oblike, pojave i stanja, kao što su bijela boja stanovnika sjevernih krajeva te mnogo studeni, snijega i kiše na njihovim brdima, nasuprot crnoj boji lica i kože stanovnika Juga i Indije, te žarko podneblje i suhoća njihova tijela, što pametnim lako upada u oči. Upoređivanje razlika u prilikama u ta dva dijela svijeta po razlikama u boji kože crnih i bijelih ljudi može se vršiti samo po pravilu: Ono što je očito ne treba objašnjavati.

Najljepša i najprijatnija od sjevernih zemalja obzirom na umjerenu narav njihovih stanovnika je Rumelija i Evropa. Zato su njihovi domovi većinom škole mudrih, učenih, pametnih i kulturnih ljudi. Jedna od tih zemalja Sjevera je zemlja Rūm, sada nazvana Rumelija. U stara vremena ta zemlja se zvala Makedonija. Kako je ona bila rodni kraj Aleksandra Filkosa (Velikog), on je u istorijskim djelima poznat pod imenom Makedonski. Prijestonica Filkosa bila je u ovoj zemlji. Glavno sjedište Aleksandra u ovom području zemlje bila je Atina, poznati grad mudraca. Stari gradovi sada su porušeni i išezli, ali na tom području su naseljena i izgrađena nova mjesta i gradovi. Ruševine i tragovi sjaja i veličine njihove vidljivi su i sada poslije dvije hiljade godina.

Na ovom području Rumelije postoji nekoliko veličanstvenih gradova kao znaci moći velikih evropskih i grčkih careva. Najpoznatiji grad i velika prijestonica careva poslije Aleksandrova vremena je grad *Konstantinopolj*. U doba sadašnjih islamskih careva u toj lijepoj i uglednoj zemlji su gradovi *Jedrene*, koji predstavlja pravi raj, te *Skoplje*, *Sofija* i drugi uređeni gradovi Rumelije, koji su izgrađeni i ukrašeni stubovima vjere i građevinama pravde i dobročinstva.

Pjesma:

Oba područja uredi i učini jednom zemljom,
 Stub šerijata diže do neba.
 Njihove su građevine kao uređen dom,
 A svijet njihovom pojavom postade ukrašen.

Na kraju, treba da ukratko prikažemo ovo prostrano područje, osobenosti i odlike ovih sretnih pokrajina koje se zovu Rumelija. To je područje kojem nema slična ni ravna širom cijele zemlje. Ono što je ovaj bijedni siromah istražujući i proučavajući stanja i položaje tamošnjih mjesta, za vrijeme putovanja, vlastitim okom vidio i sve što je po ocjeni, koja je blizu uvjerenju, iznio pred one koji posjeduju moć fantazije, je slijedeće:

Ovo područje kome nema slična ni ravna predstavlja prostor koji zapljuskuje nekoliko mora i opkoljen je mnogobrojnim poljima i planinama. To je prostranstvo od mjesec dana hoda uzduž, a toliko otprilike i poprijeko, a ima ovakav geografski položaj: s južne i zapadne strane okruženo je Sredozemnim i Egejskim morem (*Der-ya-yi Rūm ve Šām*), i Korfezom (Jadransko more) koji se proteže

do evropskih zemalja. S istočne i sjeverne strane okruženo je većim dijelom sjevernim morem koje je poznato kao Crno more (*Kara-Deniz*) ili Teodosijsko more (*Derya-yi Kefe*) i velikom rijekom po imenu Dunav koja je svakako veća od Tigrisa, Eufrata, Sirdarja i Amūdārja. Od Crnog mora rijeka Dunav okružuje Rumeliju sa sjeverozapadne strane skoro do krajeva Bosne. Osim malog prostora vilajeta Bosne (*Vilāyet-i Bosna*), sve do Albanije (*Memleketi Arnaut*)¹⁸ granični krug Rumelije je zatvoren vodama.

Što se tiče gora one su krajnje neprohodne. U tim planinskim masivima (koji se protežu) sve do obale Sredozemnog mora (*Derya-yi Frenğ*) nalazi se mnogo naselja, tako da cijela Rumelija izgleda ustvari kao jedno veliko poluostrvo u kome se nalaze bezbrojna naseljena mjesta, gradovi i sela. U njenim planinskim predjelima nema ni jednog nenaseljenog kraja. U dolinama, između planina i uz rijeke, većinom su naseobine i gradovi. Na tom prostoru se spajaju i dodiruju unutrašnjost petog i granice šestog klimata te neka mjesta četvrtog klimata. Ovo područje koje je slično ostrvu ima oblik trougla; u jednom uglu na sjeveroistočnoj strani nalazi se Istanbul, koji leži na sastavu dvaju mora: jedno je Sredozemno more (*Baħr-i Rūm*), a drugo Crno more (*Baħr-i šimālī*). O geografskoj širini grada postoje (astronomske) tablice sačinjene na osnovu istraživanja. Ovdje se završava peta i počinje šesta geografska zona (*iklīmāt*). U drugom uglu ovog trougla, a to je jugozapadna Rumelija, nalazi se Atina, grad mudraca, i ostrvo Moreja. Njegova širina prema procjeni učesnaka je Ostrvo Moreja je granično područje četvrtog klimata i veže se za naselja petog.

Na sjeverozapadu tog trougla nalazi se zemlja Bosna, koja se sa sjeverne strane dodiruje s područjima Ugarske, a sa zapadne strane sa Evropom i mletačkim provincijama (*Tewābi-i Bunduqiyye*) koje su poznate pod imenom *Venecija* (Venedik). U ovom trouglu se nalaze izgrađena i uređena naselja sve jedno do drugog. Tu vlada napredak i blagostanje; tu postoje kasabe i lijepi gradovi sa mnogobrojnim nevjerničkim građevinama od kojih su neke u dobrom stanju, a neke su zapuštene. Nemoguće ih je opširno opisati na ovoj stranici. Tu se nalaze i neka druga, islamska, zdanja nastala u vrijeme islamskih vladara kao što je, npr., prijestonica Jedrene, Skoplje i druga po svojoj klimi divna mjesta i krajevi.

U centralnom dijelu tog trougla ima mnogo visokih planina i velikih rijeka. Najveće su dvije nebotične planine. Sve ostale se nadovezuju na jednu od njih dvije. Oba planinska masiva pružaju se skoro paralelno. Između njih su kotline, polja i bezbrojna naselja. Većina naselja ovog naseljenog područja koriste se bogatstvima ovih dvaju planinskih masiva kao što su životinjska, biljna i rudna bogatstva tih planina, a u skladu sa dobroćinstvom plemenitog [koji je rekao]: »Razbacali smo po njoj (Zemlji) visoke gore i dali smo da po njima raste svašta u određenoj mjeri i količini. Stvorili smo za vas obskrbu, a i za one koje vi ne obskrbljujete«. Ta bogatstva uživaju naselja i gradovi u tim planinama. Jedan od ta dva planinska masiva poznat je pod nazivom *Balkan*. Prema (vlastitom) opažanju i posmatranju ovo gorje se proteže sa istočne strane (Balkana) do pri-

morskih obala anadolskih, pokrajina Armenije kao što su Trapezunt, vilajet Đurdžistan, Širvan i do Indije koja je kapija svih kapija. Tamo je ono poznato pod nazivom *Elburs*. Odatle se pruža do granice (zemlje) Čerkeske i ruskih krajeva. Ono prelazi u pokrajinu Rumeliju na mjestu gdje se sastaju dva mora. To mjesto u blizini Istanbula se naziva *Bogaz-i Iskender*. Odatle se proteže prema obali Crnog mora i ušća velike rijeke Dunava pa do zemalja Ugarske. Prostranstvo nevjerničkih zemalja proteže se dva mjeseca hoda. Sa obe strane ovog planinskog masiva ima mnogo naseljenih gradova i pokrajina. U sredini Rumelije nalaze se rudnici i neograničena bogatstva.

Ono drugo veliko gorje u Rumeliji proteže se od morske obale u blizini grada Galipolja, stalnog poznatog prelaza, i pruža se do središnjih područja Rumelije i u svakom mjestu naziva se drugim imenom. Ono se pruža sve do planinskih predjela Bosne, Albanije i obala Jadranskog mora (*Haliğ-i Frenk*). Odatle se proteže do centralnih područja Evrope i seže do kraja naseljenih i kultiviranih oblasti. Unutar ovog gorja u svakoj pokrajini, a naročito u Rumeliji, nalaze se jedan do drugog izvori rijeka. U ovom gorju ima mnogo rudnika srebra, zlata, željeza i dr. Sjeverna strana ovog gorja puna je gradova, kasaba i mjesta sa hladnom klimom. Sve su to mjesta gdje duvaju sjeverni i sjeveroistočni vjetrovi. U svakom njenom naseljenom mjestu nalaze se tekuće vode kojima može da pozaviditi i Kevser i za kojim može da požudi i vinska čaša.

Od pisca:

Zrak njen je kao osjećaj prisutnosti prijatelja
Iz svih pravaca teku živa vrela.
U dušu se uliva njen čisti zrak,
Srce osvaja kao prisustvo drage osobe.

U brdima ovih krajeva ima nekoliko visokih planinskih vrhova i sniježnih i kišovitih gora. Tu niče i raste ljekovito i drugo korisno bilje, te stabla čempresa i jela prema vremenskim i mjesnim prilikama.

Od pisca:

Na njemu se stotine zelenih biljčica pomalja iz snijega.
Od tulipana i ruža brdo je postalo crveni majdan.

Što se tiče južne strane ovog planinskog vijenca, sve su to lijepi topli krajevi te gradovi i veličanstvene tvrđave sve do Sredozemnog mora (*Derya-yi Frenk*), a u svakom se nalazi poneka rijeka ili jezero. U blizini ovih obala nalaze se Grčka ostrva. Ona su bezbrojna. Neka sada spadaju u zemlje muslimanske kao što je poluostrvo Moreja o kojem će se opširnije govoriti u glavi o šestom i osmom caru islamskom. Zatim ostrvo Eubeja (Agriboz) koje predstavlja najljepši kraj svijeta. O njemu će biti jasnije spomena u glavi o sedmom caru. U blizini njih ima mnogo drugih ostrva. Na njima ima mnogo lijepih tvrđava i gradova. Između ostalih gradova u ovim toplim krajevima su: Serez i Solun te mnoge kasabe i primorska mjesta (na prostoru od) mjesec dana hoda, sve bolje od boljeg i ljepše od ljepšeg. U ovim toplim krajevima ima preko mjere i broja maslina, narandži, limu-

nova, turundži i šipaka. Ostalih bogatstava koja su obična za ove krajeve nalazi se u velikom obilju. Na ovoj obali su svi prelazi, lade i prolazi, bogatstva narodna i carskih službenika.

Pjesma:

U svakom kraju njenom blagostanje (vlada)
 Obilje iz obilja niče
 Kristalno bistre rijeke teku,
 Jutarnji povjetarac njiše i povija stabla.

BITLISI'S DESCRIPTION OF THE BALKAN PENINSULA

Since the well-known historiographic work »Hesht behisht« (Eight Paradises) by Idris Bitlisi, dating from the late 15th and early 16th centuries, has not yet been edited for publication or translated into another language, the author of the present article has decided to publish his translation of the sections of the book relating to events that have taken place in the Balkans and are connected with the history of Yugoslavia. Included in the article is Bitlisi's description of the Balkan Peninsula based on his own observations.

The first part of the article contains data about the first references to the Balkans and Balkan peoples in works by Oriental writers up to the time of Bitlisi. This is followed by biographical data about Idris Bitlisi and about the content and bearing of his work »Hesht behisht«. At this point a strange misconception on the part of scholars who have dealt with the subject (which, however, has been included in both the European and Turkish editions of the »Islamic Encyclopaedia«) is amended — namely, that Bitlisi's history »Hesht Behisht« was written in verse and numbered 80.000 beits. The third part of the article presents the translation of Dastan (Tale) 14 and of Behisht (Chapter) 2 of this book, according to the Zagreb manuscript of the work »Hesht behisht«.